

вікова різниця у парах здебільшого становила 2–4 роки. По-п'яте, посада паламаря, очевидно, не була спадковою, а її заняття не розглядалося, як сімейна справа.

Список використаних джерел

1. Сакало О. Типологія і структура родин сільського духовенства Лубенського полку в другій половині XVIII століття / О. Сакало // Краєзнавство. – 2011. – №1. – С.151–164.
2. Сердюк І. Демографічні характеристики міського духовенства за даними Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 років / І. Сердюк // Історія релігій в Україні. Книга І. – Львів, 2009. – С.586–593.
3. О штрафах за уклонение от исповеди // ПСЗ Российской империи. – СПб., 1830. – Т.10. – С.114–125.
4. Брокгауз Ф. Энциклопедический словарь в 86 книгах и 4 дополнениях / Ф. Брокгауз, И. Эфрон. – Санкт-Петербург, 1860–1907. – Т.48.
5. Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО). – Ф.801. – Оп.1. – Спр.13.
6. Там само. – Спр.16.
7. Волошин Ю. Структура сім'ї в поселеннях росіян–старообрядців Малоросії XVIII ст. (на прикладі слободи Демянки Топальської сотні Стародубського полку) / Ю. Волошин // Історична пам'ять. – 2005. – №1–2. – С.64–83.
8. Henry S. Shryock, Jacob S. Siegel. Methods and Materials of Demography / Henry S. Shryock, Jacob S. Siegel. – New York: Academic Press, 1976.
9. ДАПО. – Ф.801. – Оп.1. – Спр.7.
10. Там само. – Спр.19.
11. Ласлетт П. Семья и домохозяйство: исторический подход / П. Ласлетт // Брачность, рождаемость, семья за три века: Сб. статей / Под ред. А. Г. Вишневого, И. С. Кона. – М.: Статистика, 1979. – С.132–157.
12. ДАПО. – Ф.801. – Оп.1. – Спр.8.
13. Там само. – Спр.69.

References

1. Sakalo O. Tipologija i struktura rodyn sil's'kogo duhovenstva Lubens'kogo polku v drugij polovini XVIII stolittja / O. Sakalo // Krajenznavstvo. – 2011. – №1. – S.151–164.
2. Serdjuk I. Demografichni harakterystyky mis'kogo duhovenstva za danymy General'nogo opysu Livoberezhnoi' Ukrai'ny 1765–1769 rokiv / I. Serdjuk // Istorija religij v Ukrai'ni. Nynja I. – L'viv, 2009. – S.586–593.
3. O shtrafah za ukлонenie ot ispovedi // PSZ Rossijskoj imperii. – SPb., 1830. – T.10. – S.114–125.
4. Brokgaуз F. Jenciklopedicheskij slovar' v 86 knigah i 4 dopolnenijah / F. Brokgaуз, I. Jefron. – Sankt–Peterburg, 1860–1907. – T.48.
5. Derzhavnyj arhiv Poltav's'koi' oblasti (dali – DАPO). – F.801. – Op.1. – Spr.13.
6. Tam samo. – Spr.16.
7. Voloshyn Ju. Struktura sim'i' v poselennjah rosijan–staroobrjadciv Malorosii' XVIII st. (na prykladі slobody Demjanky Topal's'koi' sotni Starodubs'kogo polku) / Ju. Voloshyn // Istorychna pam'jat'. – 2005. – №1–2. – S.64–83.
8. Henry S. Shryock, Jacob S. Siegel. Methods and Materials of Demography / Henry S. Shryock, Jacob S. Siegel. – New York: Academic Press, 1976.
9. DАPO. – F.801. – Op.1. – Spr.7.
10. Tam samo. – Spr.19.
11. Laslett P. Sem'ja i domohozajstvo: istoricheskij podhod / P. Laslett // Brachnost', rozhdajemost', sem'ja za tri veka: Sb. statej / Pod red. A. G. Vishnevskogo, I. S. Kona. – M.: Statistika, 1979. – S.132–157.
12. DАPO. – F.801. – Op.1. – Spr.8.
13. Tam samo. – Spr.69.

Dmytrenko V. A., Ph.D., assistant professor of cultural studies and MVKD, Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Ukraine, Poltava), vitodmitrenko@mail.ru

Sextons Pyriatyn protopopiyi: an attempt to study on the basis of confession registers in 1758

The article aims to clarify the possibility informative confession registers to study early modern society, to analyze the basic demographics, marital status and consider heredity in office sexton Pyriatyn protopopiyi. To achieve the goal of general applied complex, historical, multidisciplinary, primary sources and methods. The

study suggests: confession registers contain important informative potential, which can be used for historical and demographic research; sexton made up a significant percentage of clergy in the study protopopiyi; the average age sexton averaged forty years and they were generally younger than the priests; structure in most families was simple type, the average habitability was five – six people dominated the adult male population, age difference in couples was mainly two – four years; sexton position was not hereditary, and her occupation was not considered as a family affair.

Keywords: demography, sexton, family, church's registers.

Дмитренко В. А., кандидат исторических наук, доцент кафедры культурологии и МПКД, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), vitodmitrenko@mail.ru

Пономари Пирятинской протопопии: попытка исследования на основе материалов исповедных росписей 1758 года

Статья ставит целью выяснить информативные возможности исповедных росписей для исследования ранне современного социума, проанализировать основные демографические показатели, семейное положение и рассмотреть вопрос наследственности должности пономаря в Пирятинской протопопии. Для достижения цели использован комплекс общенаучных, исторических, междисциплинарных и источниковедческих методов. Проведенное исследование позволяет утверждать: исповедные росписи содержат весомый информативный потенциал, который может быть использован для проведения историко-демографических исследований; пономари составляли значительный процент церковнослужителей в исследуемой протопопии; средний возраст пономарей составлял в среднем сорок лет и они были в целом моложе священников; структура семей в большинстве была простого типа, средняя населенность составляла пять – шесть человек, преобладало взрослое мужское население, возрастная разница в супружеских парах преимущественно составляла два – четыре года; должность пономаря не была наследственной, и не рассматривалась, как семейное дело.

Ключевые слова: демография, пономарь, семья, исповедная роспись.

* * *

УДК 94(32):008

Заплетнюк О. А.,
аспірантка кафедри історії Стародавнього Сходу
та середніх віків історичного факультету, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), dgadefra@mail.ru

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СТИЛІСТИЧНІ ВІДМІННОСТІ ПРИКОРДОННИХ СТЕЛ «РАНЬОГО ПРОГОЛОШЕННЯ»

Викладена загальна порівняльна характеристика іконографії, структури та розташування ієрогліфічного тексту трьох прикордонних стел «Раннього проголошення» (К, Х та М), що були встановлені на п'ятому році правління фараона Ехнатона (1353–1336 рр. до Р.Х.). Значна увага приділяється дослідженню відмінних рис, особливостей іконографії та ролі прикордонних стел у формуванні нової державної ідеології.

Ключові слова: Єгипет, Ехнатон, Прикордонні стели, релігійна революція, ієрогліфічний текст, систр.

Основною метою фараона Аменхотепа IV (Ехнатона) у розпалі його релігійної реформи було заснування нової столиці стародавнього Єгипту, яка мала стати центром культу бога–сонця Атона на противагу могутнім Фівам, де зростало протистояння між жерцями Амона та царською владою. Також, причиною могла стати зростаюча опозиція новій ідеології [9, с. 111]. На 5–ому році правління Аменхотеп IV обрав місцевість на відстані 400 км від Фів (сучасне арабське містечко Тель ель–Амарна), де і мала постати нова столиця. В першу чергу фараон наказав встановити прикордонні стели, що були висічені у скелях, щоб відмежувати північний та південний кордони майбутнього міста та засвідчити у текстах цих стел мету та причину будівництва. Кожна кам'яна стела мала прямокутну форму із закругленою вершиною, часто поряд зі стелами були висічені також скульптурні композиції Аменхотеп IV, його дружини Нефертіті та доньок. Коли

стели були завершені, вони мали білий яскравий колір, щоб їх було видно здалеку [4, с. 33].

Через значну відстань стел від основних маршрутних шляхів, довгий час про їх існування не здогадувалися. Першою була відкрита Стела А. Вона була відома Д. Вілкінсону, письменнику, мандрівнику та піонеру єгиптології. Зокрема, Стела А згадується в його праці «*Topography of Thebes and General view of Egypt*», яка вийшла у Лондоні у 1835 році [10, с. 383]. Також Стелу А змалював у 1827 році Р. Хей [3, Pl. XLIII], шотландський вчений. Про цю Стелу згадували у своїх працях такі видатні єгиптологи, як Р. Лепсіус та Д. Дарессі, який у 1893 році привів фрагмент ієрогліфічного тексту з однієї зі стел та її переклад [2, с. 52–62]. Стела U, що знаходиться біля Північних гробниць, була відкрита у 1840 році єгиптологом Д. Гліддом. П'ять прикордонних стел згадує у своїй монографії німецький єгиптолог А. Відеманн [11, с. 396–403].

Згодом стели були вивчені археологом Ф. Пітрі у 1891 році, який призначив кожній з них літеру англійського алфавіту [8, с. 5–6]. Стели А, В, F на західному березі, і J, K, L, M, N, P, Q, R, S, U та V на східному березі. Стела X була додана до списку Н. де Г. Девісом в 1901 році, і Н в 2006 році Г. Фенвіком. Н. Девіс у 1908 році у своїй монографії «*The Rock Tombs of El Amarna*» дав коротку характеристику стелам, замалював ієрогліфічні тексти та зображення, також зробив переклад тексту Стел K та X.

У 80-х роках ХХ століття на базі Дослідницького Комітету при Американському Філософському товаристві був створений проект по дослідженню прикордонних стел Тель-ель-Амарні. Цей проект очолив єгиптолог В. Мюрнейн. Протягом 6 тижнів команда Мюрнейна копіювала тексти та фотографувала стели на обох берегах Нілу. Результатом цієї експедиції стала його праця «*The Boundary Stelae of Akhenaten*» з ієрогліфічними текстами усіх стел, що збереглися на сьогодні, яка вийшла у 1993 році [7]. Сьогодні налічується шістьнадцять прикордонних стел. Три з них знаходяться на західному березі Нілу (Стели А, В, F), інші на східному (Стели J, K, L, M, N, P, Q, R, S, U, V, X та H).

Першими на східному березі були встановлені стели X та M, як орієнтири північного та південного кордону міста. Однак, як вважається сьогодні, погана збереженість стели M стала зрозумілою вже після її завершення, тому на півдні з'явилася її копія – стела K [7, с. 14]. Усі три стели були встановлені на 5-му році правління Аменхотепа IV і носять сучасну назву – стели «Раннього проголошення». Радянський єгиптолог Ю. А. Перепелкін вважав, що стели могли бути встановлені набагато пізніше вказаної на них дати [1, с. 93]. Після початку будівництва та розширення міста Ахетатон було встановлено ще тринадцять стел, що датуються 6-им та 8-им роками правління та називаються в єгиптологічній літературі стелами «Пізннього проголошення» [3, с. 26].

Три стели «Раннього проголошення» – K, X, M – мають однакову модель та структуру. У висоту стели сягають близько 6 метрів та 2 метри у ширину. Умовно структуру кожної з них можна поділити на три реєстри: *іконографічна частина, вертикальні колонки та горизонтальні рядки ієрогліфічного тексту.*

Стела K

Найкраще з усіх трьох стел збереглася стела K. У верхній *іконографічній частині* стели під знаком неба

рт знаходиться зображення фараона у блакитній короні хепреш, він стоїть біля стола з підношеннями для бога Атона, що зображується у формі сонячного диску з променями, які завершуються людськими долонями. За фараоном знаходиться цариця Нефертіті у довгій перуці, який вінчає диск з двома високими пір'ями, у руках вона тримає два систри. За Нефертіті стоїть старша донька і ще дві фігури. У тексті стели згадується лише одна донька – Мерітатон. Норман де Гаріс Девіс вважав, що дві інші фігури були додані пізніше. Однією з них є друга донька Ехнатона та Нефертіті – Макетатон, ім'я збереглося над фігурою принцеси. Третя фігура є найменшою з усіх і Норман де Гаріс Девіс припустив, що тут зображена служниця, яка супроводжує маленьку принцесу [3, с. 25].

Коли стелу вперше змалював Карл Ріхард Лепсіус у 1843 році, вона була у чудовому стані. Сьогодні, нажаль, зображення у верхньому реєстрі стели K майже повністю зруйноване, тому ми маємо покладатися на дослідження Нормана де Гаріс Девіса, замальовки Лепсіуса та фото початку ХХ століття. Ім'я Макетатон вирізане більш легко, аніж увесь інший текст прикордонної стели. Рука принцеси піднята, і, можливо, вона тримала у руці сistr. Вільям Мюрнейн піддає сумніву, що третя жіноча фігура за Нефертіті є не донькою, а служницею, як вважав Девіс [3, с. 25], адже на прикордонних стелах ніколи не зображували нікого, окрім членів царської родини. Водночас, він наголошує, що служниці, які супроводжують маленьких принцес, були зображені у багатьох гробничних рельєфах [7, с. 13]. Теорію Девіса також підкріплює той факт, що над третьою фігурою немає імені, слідів тексту над нею теж не виявлено.

У верхньому реєстрі стели над зображеннями царської родини знаходяться картуші з титулами. За амарнською традицією ім'я бога Атона обводилося царським картушем, також він отримував титул, як фараон – «*Живий Ра-Хорахті, що тріумфує в горизонті, в імені Його сонячне світло*». Саме на стелах «Раннього проголошення» вперше зустрічається і нове ім'я фараона Аменхотепа IV – Ехнатон – «*Угодний Атону*».

Саме зображення царської родини є незвичним для консервативного давньоєгипетського мистецтва. Фігури мають більш реалістичні риси, зокрема, широкі стегна, невеликий живіт та витягнуті обличчя. Однак, сучасні дослідники вбачають релігійний підтекст у такому зображенні, яке не має нічого спільного з реальним виглядом фараона та його сім'ї.

Другий реєстр стели K складається з ХХІІ вертикальних колонок ієрогліфічного тексту. У тексті фараон звертається до свого творця Атона, якому бажає створити тут величне місто як «вічний пам'ятник» богу сонця. Тут вже читаються повні титулатури Атона, фараона Ехнатона та цариці Нефертіті.

Третій реєстр налічує 80 горизонтальних рядків ієрогліфічного тексту і включає близько 52–54 груп ієрогліфів у кожному рядку. Розміщення тексту: зліва направо. З 21-го рядка текст зберігся лише уривками.

Стела M

Ця стела сьогодні у дуже поганому стані. *Іконографічна частина* має зображення фараона Енатона у блакитній короні під променями бога Атона. Нефертіті стоїть за чоловіком, має довгу перуку, що спадає хвилями по спині (на відміну від її зображення на стелі K). У руках цариця тримає сistr. За нею є місце для однієї принцеси, однак

її фігура знищена. Збереглися картуші з іменами Ехнатона та Атона, стіл з підношеннями повністю знищений.

Другий реєстр стели М налічує XI вертикальних колонок тексту. За обсягом їх менше, ніж у її копії – стели К, однак колонки тут набагато довші. Текст зберігся лише фрагментарно на IV–XI колонках.

Третій реєстр, що складається з горизонтальних рядків ієрогліфічного тексту, можливо, теж налічував 80 рядків, як і стела К. Ширина стели М менша за стелу Х, але більша за стелу К і включає близько 55–58 груп ієрогліфів у кожному рядку. Розміщення тексту: зліва направо.

Через погану збереженість стели М, Норман де Гаріс Девіс, який вперше вивчав стели «Раннього проголошення», не публікував її текст. Лише у 1993 році в книзі Вільяма Мюрнейна «The Boundary Stelae of Akhenaten» було вперше опубліковано фрагменти тексту стели М [7, с. 19–34].

Стела Х

Північна прикордонна стела Х є дзеркальним відображенням стел К та М, її зображення тепер з лівої сторони.

Іконографічна частина: фараон Ехнатон зображений у блакитній короні перед столом з підношеннями простягає руки до променів бога Атона. Поза ним стоїть цариця Нефертіті у короні з двох пір'їв. У руках вона тримає, як і раніше, сistr. За царицею стоїть Мерітатен, місця для іншої принцеси немає.

Другий реєстр стели Х налічує XX колонок ієрогліфічного тексту.

Третій реєстр налічує близько 80 рядків ієрогліфів і має у кожному рядку близько 62–64 групи ієрогліфів. Розміщення тексту: з права наліво [7, с. 15].

На всіх трьох стелах фараон Ехнатон зображується у блакитній короні, яку іноді називають «військовою», через те, що фараони XVIII династії зображувалися в ній часто на рельєфах про військові кампанії. В Ахетатоні майже на всіх зображеннях фараон носить саме блакитну корону, хоча в перші роки правління Аменхотеп IV з'являється в білій та червоній коронах, також носить *кхат* та *немес* (талатати, колоси Ехнатона з Карнаку). Віддання переваги короні хепреш Ехнатон, який не приймав участі у військових кампаніях в часи свого правління, є дискусійним серед єгиптологів.

Також цікавим є факт використання у культових сценах в Ахетатоні давньоєгипетського *систра*. Сistr (лат. *sistrum*) представляє собою ударний музичний інструмент, який був невід'ємною частиною культу богині Хатхор. Існувало два типи систра:

1) Простий сistr, який мав U – форму і виготовлявся з металу, скоріш за все з бронзи. Два систра з гробниці Тутанхамона були виготовлені саме з позолоченої деревини та бронзи [5, с. 5–6]. Іноді їх зображували на малюнках жовтим або білим кольором, тому припустимо, що ці систри могли виготовлятися також з золота та срібла.

2) Сistr–«наос», що отримав назву через свою форму, яка нагадує храмовий портал. Виготовлявся з фаянсу і мав блакитний або зелений відтінок, що нагадує бірюзу – матеріал, який асоціюється з богинею Хатхор. Сistr–«наос» прикрашався атрибутами Хатхор, по бокам мав обрамлення спіралями, що нагадують рога корови. Руків'я було виготовлено у форми голови богині [6, с. 14].

Сistr використовувався в ритуальних цілях для заспокоєння божества, що пов'язувалося з міфом про

приборкання дикого лева дочкою бога Ра – Хатхор. Частіше сistr на зображеннях тримають жінки. Це пояснюється тим, що по відношенню до сонячного божества, як його пара, або дочка, Хатхор грає значну роль, яку виконували жінки царського дому (або жриці). За іншими міфами, вона стимулювала батьківську, чоловічу зрілість, додаючи також натхнення і силу для його роботи, як творця усього живого [6, с. 15].

Таким чином, культ Хатхор продовжувався і в часи правління Ехнатона, однак з деякими відмінностями. У храмі Атона в Карнаці, збудованому фараоном Ехнатонем на початку правління, на «пілонах Нефертіті» ми бачимо царицю без супроводження чоловіком, яка простягає сistr–«наос» до променів Атона. Це символізує, за словами Ліз Манніш, зв'язок цариці з сонячним богом, як дочки та батька через культ богині Хатхор [6, с. 18].

Однак, на прикордонних стелах «Раннього та пізнього проголошення» цариця Нефертіті тримає сistr 1-го типу. І в Ахетатоні, коли релігійна революція досягала свого піку, не зустрічається більше сistr – «наос», можливо, через його сильний зв'язок зі старим культом. Тому залишається лише простий варіант систра без зображень Хатхор та її атрибутів. Однак, культове значення систра, його важливість для нової ідеології і місця Нефертіті в ній не змінилося.

Тексти стел «Раннього проголошення» майже ідентичні, однак зіставлення трьох копій вказує на різницю не тільки в наборі ієрогліфічних знаків, але й текстові варіації – різне вимовлення і навіть видозміна слів, які можуть передаватися у пропусканні цілих фраз, що й приводить до змін у кількості ієрогліфічних груп у кожному рядку.

Сам текст має велике значення для вивчення Амарнського періоду. Фараон наголошує, що це місце вказав йому сам бог Атон і що належить воно лише йому. Ехнатон перераховує і називає основні культові споруди, які мають бути збудовані тут. Він наголошує на повсякденних підношеннях сонячному богу, а також говорить, що саме в Ахетатоні він збудує собі, цариці Нефертіті та доньці Мерітатон гробниці. Ехнатон наказує поховати його саме в Ахетатоні у будь-якому випадку. На стелах перераховуються культові споруди, які мають бути возведені в місті на честь Атона. Зокрема, два храми: «Дім Атона» – головний храмовий комплекс бога Атона в Ахетатоні та «Маєток Атона» – малий храм, який розташовувався на півдні від царського палацу.

Цікавими є рядки 33–34 стели К, де Ехнатон говорить, що робить підношення Атону власноруч, а якщо фараон відсутній у місті, то ритуали не відбуваються. Тобто, цар виступає у ролі головного жерця, втілюючи у собі світську та духовну владу.

Таким чином, основною метою встановлення перших трьох прикордонних стел було не тільки позначення південного та північного кордонів нового міста, але й офіційна заява про наміри та цілі такого будівництва, яке мало важливе релігійне та політичне підґрунтя. *Іконографія* усіх трьох копій виповнена у новому революційному амарнському стилі, де царська родина поклоняється новій формі сонячного божества – Атону. Незважаючи на новизну у зображенні, на стелах присутні фрагменти архаїчного культу, зокрема, сistr. Тексти усіх трьох копій стел «Раннього проголошення» є ідентичними, однак вони вирізняються кількістю вертикальних колонок

тексту у *другому реєстрі*, набором ієрогліфічних знаків й текстовими варіаціями. Стели «Раннього проголошення» стали першою публічною заявою про встановлення в країні нової ідеології та реформи царської влади.

Список використаних джерел

1. Перепелкин Ю. Я. Переворот Амен–Хотпа IV. – Ч. I, Кн. I–II / Ю. Я. Перепелкин. – Москва: Наука, 1967. – 295 + 296 с. // Perepelkin Ju. Ja. Perevorot Amen–Hotpa IV. – Ch. I, Kn. I–II / Ju. Ja. Perepelkin. – Moskva: Nauka, 1967. – 295 + 296 s.
2. Daressy G. Tombeaux et steles–limites de Hagi–Qandil / G. Daressy // Recueil de Travaux relatifs a la philologie et a l'archeologie egyptiennes et assyriennes. – Paris, 1893. – P.36–62.
3. Davies N. de G. The Rock Tombs of El–Amarna. Part V: Smaller tombs and boundary stelae / N. de G. Davies. – London, 1908. – 36 p. + XLIV pl.
4. Kemp B. J. The city of Akhenaten and Nefertiti: Amarna and its people / B. J. Kemp. – London, 2012. – 320 p.
5. Manniche L. Musical instruments from the tomb of Tutankhamun. – Oxford, 1976. – 115 p.
6. Manniche L. The cultic significance of the sistrum in the Amarna Period / L. Manniche // Egyptian culture and society. Studies in honour of Naguib Kanawati. – London, 2010. – P.13–26.
7. Murnane W. J., van Siclen III C.C The Boundary Stelae of Akhenaten / W. Murnane, C. C. van Siclen III. – London – New York: Kegan Paul International, 1993. – 227 p. + 32 pl.
8. Petrie W. M. F. Tell el Amarna / W. M. F. Petrie, A. H. Sayce, F. Griffith, F. Lloyd, F. C. J. Spurrell. – London: Methuen & Co., 1894. – 45 p. + 42 pl.
9. Reeves N. New Light on Kiya from texts in the British Museum / N. Reeves // The Journal of Egyptian Archaeology. – 1988. – Vol.74. – P.91–101.
10. Wilkinson J. G. Topography of Thebes and General view of Egypt / J. G. Wilkinson. – London: John Murray, Albemarle street, 1835. – 595 p.
11. Wiedemann A. Ägyptische Geschichte. – Gotha. Friedrich Andreas Perthes, 1884. – 480 p.

Zapletnyuk O. A., graduate student of the history of the Ancient Middle East and the Faculty of History, Kyiv National University Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv), dgadefra@mail.ru

Comparative characteristics and stylistic differences of Boundary Stelae of «Early Proclamation»

This article presents general comparative characteristics of the iconography, the structure and location of the hieroglyphic text on three boundary stelae of Early proclamation (K, X and M), which were established in the fifth year of the reign of the pharaoh Akhenaten (1353–1336 BC). The main attention is paid to the study of distinctive features, especially the iconography and the role of Boundary Stelae in the formation of a new state ideology.

Keywords: Egypt, Akhenaten, Boundary Stelae, religion revolution, hieroglyphic texts, sistrum.

Zapletnyuk O. A., аспірантка кафедри історії Древнього Востока і середніх віків історичного факультета, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), dgadefra@mail.ru

Сравнительная характеристика и стилистические отличия пограничных стел «Раннего провозглашения»

Изложена общая сравнительная характеристика иконографии, структуры и расположения иероглифического текста трех пограничных стел «Раннего провозглашения» (К, X и М), которые были установлены на пятом году правления фараона Эхнатона (1353–1336 гг. до Р.Х.). Значительное внимание уделяется изучению отличительных черт, особенностей иконографии и роли пограничных стел в формировании новой государственной идеологии.

Ключевые слова: Египет, Эхнатон, Пограничные стелы, религиозная революция, иероглифический текст, систр.

УДК 94(4)«0375/1492»:334.782:664

Левицька Н. М., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства, Національний університет харчових технологій (Україна, Київ), nadejda_ist@ukr.net

Коцюбанська О. О., кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства, Національний університет харчових технологій (Україна, Київ), tandemind@ukr.net

СЕРЕДНЬОВІЧНЕ МІСТО ЯК РУШІЙНА СИЛА РОЗВИТКУ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Показано роль міст як рушійної сили розвитку харчових технологій та коліски харчової промисловості. Виділено основні фактори розвитку, проаналізовано роль міст у трансформації та експорті харчових технологій. Окремий акцент зроблено на формування міської харчової культури як елементу глобалізаційних процесів у середньовіччі.

Метою нашого дослідження є визначення ролі середньовічного міста у загальному механізмі дифузії харчових технологій та народження харчової промисловості. У конкурентній боротьбі за споживача міста активно впроваджували новачки, оновлюючи та розвиваючи харчову культуру країни. Водночас вироблення спільної міської харчової культури поступово уніфікувало європейську кухню.

Ключові слова: харчові технології, римська харчова система, ремісничі гільдії, університет, технологія спирту, міська інфраструктура.

Роль урбанізації в середньовіччі багатьма дослідниками визначена як рушійна сила, що привела середньовічну культуру на шлях інтенсивного розвитку. Поява нового типу товарно–грошових відносин, що зародилися у містах–республіках Італії, вихід за допомогою Магдебурзького права за межі феодального свавілля, розвиток університетів, і як, наслідок, зростання правової культури, науки та мистецтв були мостом до Нового часу. У вирі загального розвитку середньовіччя міста стали коліскою харчових технологій та харчової промисловості. Саме у містах спритність кухаря перетворилася у ремесло, ремесло – у науку.

Метою нашого дослідження є визначення ролі середньовічного міста у загальному механізмі дифузії харчових технологій та народження харчової промисловості.

Історія харчування наразі є одним з відгалужень актуального нині напряму історії повсякденності. Історії харчування та зокрема харчовим технологіям середньовічного міста присвячені праці: «Food in Medieval times» М. Адамсона, «Food in the Middle Ages» С. Вулгар, «Їжа та харчування в Київській Русі» В. Артох. Великою узагальнюючою працею є монографія Масімо Монтанарі «Голод і изобилие», де встановлюються закономірності взаємодії місто–село у побудові урбанізованої харчової системи.

Європейське середньовічне суспільство виникло внаслідок складного синтезу рабовласницького устрою Римської імперії та фактично докласового устрою варварів – кельтів, германців, слов'ян та інших племен, що мешкали на північ від імперії [1, с. 2]. Для культури харчування це означало зіткнення двох харчових систем – римської та варварської. Для римської системи харчування була характерна помірність в їжі, її основні харчові продукти – хліб, вино та оливкова олія. М'ясо, хоч і було присутнє в раціоні середнього римлянина, однак не займало головних позицій. Парадоксальним фактом було те, що римляни, користуючись багатьма молочними продуктами, ніколи не вживали сирого молока. Молоко